

НАЦІОНАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ГУСИТСЬКОГО РУХУ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ДО МОДЕРНОЇ ЧЕСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Євгеній Бевзюк¹

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій,
ДВНЗ Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна

E-mail: evbevzuk@gmail.com

Web of Science ResearcherID: G-1062-2019

<https://orcid.org/0000-0003-0191-7905>

У статті аналізується трансформація гуситського руху від середньовічної релігійної ідеології до складника модерної чеської національної ідентичності. Гуситство інтерпретується не лише як конфесійний феномен XV ст., а як форма етнорелігійної мобілізації, у межах якої релігійні символи, мова та історична пам'ять стали чинниками формування колективної самосвідомості. Методологічною основою дослідження є етносимволістський підхід, що дозволяє розглядати гуситський рух як поєднання конфесійної реформи із сакралізацією історичного досвіду та символічним утвердженням чеської спільноти як носія «Божої правди». Проаналізовано еволюцію концепту «Божої правди» від морально-богословського принципу у вченні Яна Гуса до інституціоналізованого маркера колективної ідентичності у програмних і хронікальних текстах XV ст. Показано, що поєднання релігійної ідеї з політико-територіальним простором Чеського королівства сприяло політизації релігійного дискурсу та формуванню межі між «своїми» і «чужими». Наголошено на ролі мовного чинника в ідеології гуситства: використання чеської мови у проповідях і богословських текстах постає як свідомий ідеологічний вибір та механізм культурної й соціальної самоідентифікації. Доведено, що мовна програма гуситського руху сформувала стійку модель мовно-релігійної ідентичності, закріплену в історичній пам'яті чеського суспільства. Проаналізовано рецепцію гуситської спадщини у добу чеського національного відродження XVIII – XIX ст. та показано, що інтелектуали-будителі (Ф. Пельцель, Й. Добровський, Й. Юнгман, П.-Й. Шафарик, Ф. Палацький) інтегрували гуситську традицію до національного історичного наративу як символ історичної спадкоємності, мовно-культурної автономії та духовної суб'єктності чеського народу. У цьому контексті постать Яна Гуса була переосмислена як національний герой і репрезентант ідеї свободи віри, мови та культури. Зроблено висновок, що трансформація гуситської ідеології відображає механізм переходу від середньовічної релігійної до модерної національної ідентичності через сакралізацію історичного досвіду, політизацію символів і мовний чинник. Гуситський рух став важливим чинником формування чеської національної ідентичності та прикладом взаємодії релігійних і національних наративів у європейській історії.

Ключові слова: гуситський рух, Ян Гус, «Божья правда», етносимволізм, національна ідентичність, чеське національне відродження, історична пам'ять, релігійна ідеологія, мовний чинник, націєтворення, освіта, університет, Європа, слов'яни, імперія, політика.

Постановка проблеми. Проблема дослідження полягає у з'ясуванні механізмів трансформації гуситського руху від середньовічної релігійної ідеології до складника модерної чеської національної ідентичності. У XV ст. гуситство функціонувало як конфесійний і соціально-політичний рух, зорієнтований на утвердження «Божої правди», тоді як у XVIII – XIX ст. воно було переосмислене як символ історичної спадкоємності, мовно-культурної автономії та духовної суб'єктності чеського народу.

Актуальність цієї проблеми зумовлена сучасними процесами формування та переосмислення української національної ідентичності в умовах війни та боротьби за культурно-цивілізаційну суб'єктність. Український досвід засвідчує, що історичні та релігійні символи минулого відіграють важливу роль у консолідації суспільства й конструюванні колективної пам'яті. У цьому контексті чеський приклад трансформації гуситської традиції в національний міф дозволяє виявити універсальні механізми інтеграції релігійних ідей у модерний національний історичний наратив, що має як наукове, так і практичне значення для сучасної

української гуманітаристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях гуситський рух розглядається як складний соціально-релігійний і політичний феномен пізньосередньовічної Богемії, що мав тривалі наслідки для конфесійної та культурної історії Центральної Європи. В українській історіографії проблема гуситства представлена низкою публікацій, доступних у відкритих електронних базах, які охоплюють як подієвий вимір гуситських війн, так і питання ідеологічної та історіографічної інтерпретації руху.

Історіографічну рецепцію постаті Яна Гуса та його послідовників висвітлено у праці І. Ліхтея, присвяченій аналізу наукового доробку В. Новотного [Ліхтей, 2021]. Узагальнюючий огляд сучасних напрямів дослідження гуситського руху подає А. Бортнікова, окреслюючи ключові тематичні вектори сучасної гуситознавчої проблематики [Бортнікова, 2025], тоді як С. Прудивус аналізує сучасний стан історіографії гуситського руху, акцентуючи на еволюції підходів до його інтерпретації

¹ © Бевзюк Є.

[Прудивус, 2019]. Подієвий аспект гуситського руху висвітлено у праці Р. Потапенко та О. Лукашевича, де систематизовано основні етапи та особливості його розвитку в Чехії [Потапенко, Лукашевич, 2024].

Важливий контекст для розуміння трансформації гуситської традиції у XVI ст. формують дослідження, присвячені чеській Реформації та конфесійній ситуації в землях Корони чеської. Зокрема, Т. Волошин аналізує особливості розвитку реформаційних течій на початку XVI ст. [Волошин, 2011], тоді як В. Любащенко розглядає чеську Реформацію у ширшому конфесійному контексті, зокрема у співвідношенні з православ'ям, а також інтерпретацію постаті Яна Гуса у богословському дискурсі [Любащенко, 2012; Любащенко, 2017]. Окремі аспекти еволюції гуситської традиції простежуються у дослідженні В. Босака, присвяченому чашництву та руху Чеських братів як формам церковного реформаторства [Босак, 2019].

Політичний і династичний контекст ранньомодерного періоду, необхідний для розуміння становища Богемії після 1526 р., відображено у праці О. Звягіної, присвяченій боротьбі Ягеллонів і Габсбургів за імператорську корону [Звягіна, 2014].

Узагальнюючим методологічним і концептуальним тлом для сучасних інтерпретацій гуситського руху залишається класична праця Й. Мацека, у якій гуситство осмислюється як багатовимірний соціально-релігійний і політичний феномен пізньосередньовічної Богемії. Запропонована дослідником інтерпретаційна модель, що поєднує аналіз конфесійних трансформацій, соціальної структури та політичної динаміки, зберігає евристичний потенціал і надалі використовується як базове історичне узагальнення у сучасній гуситознавчій проблематиці [Масек, 1952].

Отже, наявні публікації охоплюють подієвий, конфесійний та історіографічний аспекти гуситського руху й ранньомодерного розвитку Богемії. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання довготривалої трансформації гуситської релігійної ідеології – від середньовічного реформаторського руху до складника ширших конфесійних і соціокультурних процесів ранньомодерної Європи.

Метою статті є дослідження механізмів історичної трансформації гуситської ідеології в контексті формування модерної чеської національної ідентичності на основі аналізу релігійно-символічних концептів та історіографічної рецепції гуситської спадщини у XVIII – XIX ст.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- охарактеризувати основні релігійно-символічні концепти гуситської ідеології;
- простежити їх еволюцію у середньовічному та ранньомодерному дискурсах;
- проаналізувати особливості рецепції гуситської спадщини в добу чеського національного відродження;
- визначити роль гуситського міфу у формуванні модерної чеської національної ідентичності

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати з аналізу соціально-конфесійного та мовно-культурного середовища Богемії кінця XIV – початку XV ст., у межах якого формувалися передумови гуситського руху та відбувалася первинна сакралізація

колективної ідентичності. Саме структура міського населення, інституційні механізми самоврядування та конфесійні практики створювали підґрунтя для трансформації релігійних ідей у форму суспільної мобілізації.

З огляду на відсутність у XV ст. систематичних демографічних обліків, етносоціальну та конфесійну структуру Богемії можливо реконструювати лише опосередковано, на основі інституційних і соціальних індикаторів, зафіксованих у міських привілеях, актах самоврядування та матеріалах релігійного життя. Дослідження пізньосередньовічних богемських міст засвідчують структурну присутність і співіснування чесько- та німецькомовних громад у міському середовищі.

У конфірмаційній грамоті, виданій імператором Карлом IV для міста Бєроуна 8 серпня 1356 р., якою було підтверджено давні міські привілеї, пов'язані з правлінням короля Вацлава II, зафіксовано норму щодо складу міської ради: з дванадцяти радців щонайменше шість мали походити «з богемської (чеської) нації» (*de natione Bohemica*) [Čelakovský, 1895, s. 530]. У цьому контексті термін *natio* слід розуміти не в модерному національному значенні, а як станovo-міський та етномовний маркер належності в межах міської громади, що відображав структурну диференціацію міського населення Богемії за мовною ознакою та її правову інституціоналізацію в системі міського самоврядування.

У дослідженнях з історії міського самоврядування Богемії, зокрема у праці Ф. Г. Ейманна, на підставі аналізу іменних списків міських радців і матеріалів міських книг простежується тенденція до зростання частки чеськомовного елемента в складі міських рад уже в середині XIV ст. За спостереженням автора, подібна практика була характерною і для Нового Міста Праги, де від 1356 р. формувалася більшість радців, що належали до «чеської нації» (*of Czech nationality*), що відображало поступовий процес чехізації міського управління та посилення ролі чеськомовного бюргерства в соціально-політичній структурі міста [Heumann, 1969, p. 336].

Аналіз пізньосередньовічної міської релігійності дозволяє залучати кількісні індикатори заповітної практики та матеріальних пожертв як непрямі маркери конфесійних пріоритетів міщанства. Так, за підрахунками К. Горнічкової, виконаними на матеріалі заповітів Нового Міста Праги (у контексті співіснування утравістських і католицьких інституцій у післявоєнний період), пожертви на користь утравістських церков переважали приблизно «на чотири п'ятих» (*prevail by four fifths*). Водночас авторка фіксує зростання обсягу дарів у вигляді літургійних посудин у заможних міських центрах: зокрема, в Кутній Горі парафіяни передали церквам «не менше тридцяти шести» чаш у 1467 – 1512 рр., що інтерпретується як прояв економічної спроможності срібловидобувного міста та активності мирянського патронату [Horníčková, 2009, s. 172].

Отже, наведені кількісні показники відображають не лише співіснування різних конфесійних практик у межах одного соціального простору, а й стійку структурну диференціацію міських громад за

релігійною ознакою. За таких умов конфесійна приналежність набувала значення не лише богословської позиції, а й соціального маркера групової належності. Таким чином, соціально-конфесійна структура Богемії XV ст. створювала об'єктивні передумови для формування конфліктних ліній ідентифікації та мобілізації населення за релігійною та етнокультурною ознакою. У зв'язку з цим подальший аналіз має бути спрямований на дослідження ідейних механізмів, за допомогою яких гуситський рух трансформував ці структурні відмінності у форму релігійно-національної мобілізації.

Загалом, інтерпретація гуситського руху як етноконфесійного протистояння передбачає звернення до теоретико-методологічних підходів, здатних пояснити механізми формування колективної ідентичності в домодерних суспільствах. У цьому контексті методологічно продуктивним є застосування парадигми етносимволізму, розробленої Е. Смітом. На відміну від радикальних модерністських концепцій (Е. Геллнер, Б. Андерсон, Е. Гобсбаум), що трактують націю як продукт виключно індустріальної доби, етносимволістський підхід Сміта виходить із визнання ключової ролі передмодерних етнічних спільнот (*ethnies*), їхніх міфів, історичної пам'яті, релігійних традицій у процесі формування колективної самосвідомості [Сміт, 2010, с. 23–45]. У такій теоретичній перспективі гуситський рух може бути інтерпретований як поєднання конфесійної реформи із сакралізацією чеської спільноти як носія «Божої правди», що зумовило надання релігійному конфлікту виразного етнополітичного змісту.

Означений теоретичний підхід є особливо релевантним для богемського матеріалу, де конфесійна мобілізація поєднувалася з маркерами мови та історичної пам'яті. Деякі етносимволістські дослідники, зокрема Дж. Агню, розглядають формування чеської національної свідомості як репрезентативний приклад домодерних етнічних процесів, у межах яких релігійні уявлення та історичні міфи відігравали роль ключових маркерів колективної ідентичності [Agnew, 1993]. Отже, застосування етносимволістського підходу дозволяє інтерпретувати гуситський рух не як ізольований богословський феномен, а як форму етнорелігійної мобілізації, що заклала підвалини подальшої історичної пам'яті та національної рефлексії чеського суспільства.

У межах цієї методологічної перспективи принципового значення набуває аналіз конкретних символічних концептів, за допомогою яких відбувалося наділення спільноти релігійно-символічним статусом та конструювання образу колективного «ми». Центральним таким концептом у гуситській ідеології виступає поняття «Божої правди» (*pravda Boží*). У гуситській ідеології поняття «Божої правди» трансформувалося з універсальної богословської істини в інструмент колективної ідентифікації та політичної мобілізації чеської спільноти. Ця трансформація не була одномоментною, а відбувалася поступово, проходячи низку концептуальних етапів, які фіксуються у корпусі гуситських першоджерел.

Застосування етносимволістського підходу дозво-

ляє розглядати цю еволюцію як процес релігійно-смыслові трансформації символу, що виконував функцію маркера колективної ідентичності. Початковий етап трансформації поняття «Божої правди» зафіксований у костницьких листах Гуса. В одному з них він формулює власну позицію як він проголошує безумовну відданість релігійно-символічній істині, проголошуючи: «...що стоятиму в Божій правді аж до смерті» [Hus, 1415]. Ця формула поєднує богословську категорію «правди» з особистим моральним прикладом Гуса, який набуває нормативного характеру для його послідовників. Отже, на першому етапі «Божя правда» функціонує як індивідуально-моральний і водночас релігійно-символічний принцип, що поступово набуває колективного значення.

Подальша трансформація цього концепту в релігійно-символічний маркер простежується у військово-політичних текстах таборитів, де «Божя правда» набуває чітко вираженої ідентифікаційної та мобілізаційної функції. У листі Яна Жижки до мешканців Прахатиць «свята правда» постає критерієм належності до гуситської громади: «коли приймете цю святу правду, будете нашими братами», тоді як ті, хто її не приймає, оголошуються «ворогами Божими та всіх таборитських братів» [Žižka z Trocnova, J., n.d. List Prachatickým]. Таким чином, поняття «Божої правди» виконує роль маркера колективної ідентичності, що чітко розмежовує категорії «своїх» і «чужих». На цьому етапі релігійний концепт перетворюється на інструмент політичної та військової мобілізації.

Подальша інституціоналізація цього уявлення відбувається у «Військовому статуті Жижки», у якому закріплюється норма життя «в правді та Божому законі» й водночас утверджується уявлення про релігійно-символічну істину як незмінний регулятивний принцип: «Правда Господа Ісуса Христа перебуває навіки» [Žižka z Trocnova, J., n.d. List Prachatickým]. У цьому документі «Божя правда» вже постає не лише символом віри, а нормативним принципом внутрішньої організації гуситської громади. Таким чином, концепт, наділений релігійно-символічним значенням, набуває політичного змісту, статусу соціальної норми.

Завершального програмного оформлення трансформація поняття «Божої правди» набуває у «Чотирьох празьких статтях» (1420), які сформулювали альтернативну модель християнської регіональної спільноти в межах Чеського королівства. У першому артикулі проголошувалося: «Слово Боже має вільно проповідуватися в Чеському королівстві» та «Закон Божий має бути вищим за всі людські постанови» [Čtyři artikuly pražské, 1420]. У такий спосіб універсальний богословський принцип було безпосередньо поєднано з конкретним політико-територіальним простором, що засвідчувало його політизацію та набуття етноконфесійного змісту. Поєднання релігійно-символічно осмисленої істини з конкретним політико-територіальним простором зумовлювало трансформацію релігійного дискурсу у форму колективної ідентифікації, де «Божя правда» починала сприйматися як ознака належності до певної спільноти.

Релігійно-символічно окреслений простір «Божої правди» пов'язувався з чеським (слов'янським) середовищем Богемії та протиставлявся імперсько-католицькому контексту з його універсалістською моделлю церковної ортодоксії. У цьому протиставленні релігійний принцип набував водночас культурного й політичного виміру, формуючи символічну межу між «власною» та «чужою» моделями християнської спільноти. Саме на цьому етапі «Божої правди» перетворюється на символ регіональної спільноти та засіб легітимації її політичної суб'єктності. Однак для закріплення цього символу в масовій свідомості необхідні були форми його повсякденної та емоційної трансляції, здатні охопити широкі верстви населення. Одним із таких інструментів стала пісенна та літургійна традиція гуситського руху.

Важливу роль у процесі масового наділення цієї ідеї релігійно-символічним значенням відіграв гуситський хорал «Ті, що є воїнами Божими» (*Ktož jsú boží bojovníci*), який поєднував релігійні та мобілізаційні функції. Уже перший рядок літургійної форми образ спільноти, наділеної релігійно-символічним значенням, як «Божих воїнів і закону Його», друга строфа містить заклик до самопожертви «за Його правду», а третя апелює до Божої допомоги [*Ktož jsú boží bojovníci*]. Таким чином, богословське поняття істини перетворюється на символ колективної місії та засіб емоційної мобілізації мас. Хорал виконує функцію транслятора ідеології на рівень масової культури та релігійної практики. Через пісенну традицію концепт виходив за межі програмних документів і військово-політичних текстів, закріплюючись у сфері повсякденного релігійного досвіду.

Цей символічний образ, закріплений у гуситській пісенній традиції, був згодом інституціоналізований у хронікальному наративі XV ст., який остаточно пов'язав поняття «Божої правди» з історичною місією чеської спільноти. У «Хуситській хроніці» Лаврентія з Бржезової зазначається, що «за Божу правду багато чехів поклали свої життя», а також що «чехи стояли при Божій правді проти своїх ворогів» [*Vavřinec z Březové, 1419–1420*]. У цьому дискурсі «Божої правди» постає складником історичної пам'яті та морально-історичного образу чеського народу як носія істини. Таким чином, концепт, наділений релігійно-символічним значенням, інтегрується в історичний наратив як елемент колективної пам'яті та ідентичності.

Водночас саме ця сакралізація власної спільноти та нормативне розмежування між «правдивою» і «хибною» вірою зумовили специфіку рецепції гуситського руху поза межами чеського середовища. Те, що в межах гуситського дискурсу інтерпретувалося як утвердження «Божої правди», у зовнішньому латиномовному й німецькому хронотопі сприймалося як відхилення від універсальної церковної ортодоксії. У німецькій і латиномовній хронікальній традиції XV ст., зокрема в корпусі текстів, відомих під умовною назвою *Chronica Hussitarum*, утвердилося послідовно негативне трактування гуситського руху. У цих наративах гусити постають як носії хибної доктрини,

що підриває єдність Церкви й загрожує імперському політичному порядку.

Таке бачення зафіксоване у латиномовній *Historia Hussitica* Лаврентія з Бржезової, де події в Богемії інтерпретуються як чинник дестабілізації західно-християнського простору: «Богемці ... спричинили великий натовп і бунтівне збурення в королівствах і провінціях» [*Laurentius de Březová, 1893, p. 338*]. Таким чином, різне тлумачення «Чотирьох празьких статей» та ідеї «Божої правди» з боку гуситського й імперсько-католицького дискурсів перетворило конфесійний конфлікт на етнорелігійно-політичне протистояння. Гуситський рух постає як ранній механізм колективної ідентифікації чеської спільноти в межах Священної Римської імперії.

Таким чином, логічним наслідком наділення поняття «Божої правди» релігійно-символічним значенням стало залучення мовного чинника як ключового інструмента її комунікації та легітимації в межах гуситської спільноти. Відтак аналіз ідеології гусизму потребує попереднього окреслення мовно-соціальної та політичної ситуації в межах Священної Римської імперії кінця XIV – початку XV ст., яка створювала умови для політизації народної мови та її інтеграції в релігійний дискурс.

У зазначений період у межах Священної Римської імперії не існувало формально кодифікованої мовної політики, однак фактично функціонувала ієрархізована модель мовного вжитку. У публічному просторі співіснували три мови з різним соціальним статусом: латина (сфера Церкви й університету), німецька (адміністративна та міська комунікація) і чеська (повсякденне спілкування та народна релігійність). Така стратифікація зумовлювала нерівність доступу до освіти й знання для більшості населення Богемії. Отже, мовний поділ суспільства накладався на соціальні та конфесійні відмінності, створюючи підґрунтя для політизації мовного питання. Знаковим моментом у цій мовно-політичній конфігурації став Кутногірський декрет 1409 р., виданий королем Вацлавом IV. Згідно з ним, у Празькому університеті чеській «нації» було надано три голоси, тоді як німецькій – лише один.

Наслідком цього рішення став масовий відтік німецьких магістрів і студентів із Праги та інституційна чехізація університетського середовища. Таким чином, декрет мав не лише академічне, а й символічне мовно-політичне значення, оскільки закріплював інтерес чеського елемента в ключовій інтелектуальній інституції королівства. Саме університетське середовище стало одним із центрів формування нової мовно-релігійної ідентичності. За цих умов мовне питання перестало бути суто інструментом комунікації та набуло ідеологічного змісту, пов'язаного з проблемою доступу до релігійно осмисленого знання й визначенням меж спільноти. Саме в цьому соціально-інтелектуальному контексті мовна практика Гуса постає не як індивідуальний вибір, а як відповідь на структурні суперечності між латиномовною церковною традицією та потребами чеськомовної громади.

Прагнення Гуса донести істини «Божої правди» до простолюду зумовило його свідоме використання

чеської мови - як у проповідях, так і в богословських трактатах. Це був не лише педагогічний, але й ідеологічний вибір: народна мова перетворювалася на носій релігійно осмисленого знання, що принципово суперечило латинській традиції релігійно-нормативної вченості.

Це викликало нерозуміння і відторгнення з боку церковної ієрархії, що виразно простежується у його листах із Констанци. Зокрема, Гус наголошував, що його чеськомовні тексти фактично не сприймалися представниками собору: «...зневажили моїх чеських священників, яких навіть не чули і не бачили, а якби й почули, то не зрозуміли б» [Hus, 1415, p. 171–173]. Це свідчить, що такі тексти не просто не визнавалися, а свідомо маргіналізувалися в офіційному релігійному дискурсі як загроза авторитету папської Церкви. У богословській концепції Гуса доступ до Святого Письма осмислювався як універсальний і не опосередкований виключно латиномовною традицією, що надавало мовній практиці реформатора значення релігійного протесту та водночас етнокультурного самоутвердження.

У трактаті «Про чеський правопис» (*De orthographia Bohemica*) Гус обґрунтовував запровадження діакритичних знаків як засобу раціоналізації та спрощення писемної мови, спираючись на фонетичний принцип відповідності між графемою та звуком [Hus, 1957]. У ширшому контексті ця мовна реформа була пов'язана з прагненням зробити релігійне знання доступним для ширшого кола вірян, що знаходило практичне втілення у переході від латини до чеської мови в літургійній діяльності. У проповідях, виголошених у Віфлеємській каплиці, реформатор послідовно користувався чеською мовою, орієнтуючись не на латиномовну освічену еліту, а на широку аудиторію мирян.

Ця орієнтація на народну аудиторію простежується і в епістолярній спадщині Гуса. У листі «Невідомій шляхтянці» (бл. 1405 р.) він, звертаючись безпосередньо до мирян, використовує зрозумілу мову та апелює до їхнього повсякденного життя: «Пані шляхетна, чую, що ти належно ведеш своє вдовинство, але не маєш обачності в тому, що на своїх маєтках допускаєш ігри та танці...». Водночас Гус підкреслює морально-релігійний вимір поведінки простою мовою, доступно широкому загалу: «...весь час, дарований їм Богом, вони проводять негідно, перебуваючи у численних смертних гріхах» [Hus, 1405, p. 9–10].

Отже, послідовне використання чеської мови у проповідях і листах постає не лише комунікативною практикою, а й свідомою стратегією формування релігійно-символічного мовного простору. У цьому контексті орфографічна реформа набуває ширшого значення і постає як складник ідеології доступності «Божої правди».

Водночас у межах гуситської ідеології чеська мова функціонує не тільки як засіб поширення релігійного знання, але й як маркер колективної ідентичності, пов'язаної з концептом «Божої правди» як історичної місії чеського народу. Саме тому мовна та релігійно-символічна програма гуситського руху виходила за межі свого історичного часу, формуючи тривку модель колективної самосвідомості та забезпечуючи

спадкоємність між середньовічною ідеологією і модерними формами національної рефлексії XVIII – XIX ст.

Таким чином, сформована гуситською традицією символічна модель мовно-релігійної ідентичності була інтегрована в інтелектуальні та політичні контексти ранньомодерної доби та в межах чеського національного відродження набула нового змісту. Поразка гуситського руху інтерпретувалася як символ розриву мовної й культурної тяглості, що перетворило гуситський міф на ідейний ресурс мовно-культурної та інтелектуальної мобілізації XVIII – XIX ст. В умовах німецько-чеської культурної конкуренції гуситська традиція функціонувала як історичний аргумент і елемент національного міфотворення, тоді як апеляція до мовного питання слугувала засобом легітимації будительського руху та критики німецького культурного впливу.

Водночас у межах націєтворчих процесів у Центральній Європі будительський дискурс переосмислив культурно-мовний антагонізм між імперсько-релігійною та чеською моделями ідентичності, сконструювавши образ німецького чинника як необхідного «іншого» у формі дихотомії «чеське – німецьке». Ця дихотомія стала структурним елементом ідеології чеського національного відродження.

У цьому контексті показовими є нотатки та узагальнення М. Погодіна, зафіксовані під час його перебування в Чехії в процесі спілкування з представниками богемського інтелектуального середовища. У листі до Міністерства народної освіти Російської імперії він передає зміст розмов, у яких чеські інтелектуали наголошували на необхідності захисту чеського народу від «недоброзичливої політики німецько-австрійського уряду» [Погодин, 1840, арк. 312]. Це свідчення відображає сприйняття австрійсько-німецького впливу як чинника підризу історичної та культурної специфіки чеського народу. Отже, національна інтерпретація гуситської спадщини формувалася як відповідь на політичні та культурні виклики імперського простору.

У рішучі цієї нормативної інтерпретаційної матриці формувалися концепції ранніх діячів чеського відродження – Ф. Пельцеля, А. Фойгта, Й. Добровського, К. І. Тама, які інтегрували гуситську спадщину до наративу історичної спадкоємності та духовної автономії чеського народу як символу культурної й мовної самостійності модерної нації.

Водночас саме в доробку Ф. Пельцеля (1734 – 1801) ця тенденція набула першого концептуально цілісного оформлення, що робить його постать показовою для аналізу механізмів включення гуситської традиції до структури модерної чеської історичної пам'яті. Пельцель був одним із перших істориків, які здійснили свідому спробу інтегрувати гуситську спадщину в наратив національної історії. Методологія інтелектуала-будителя характеризується еkleктизмом пізніх ідей креаціонізму із Провітництвом. Його історичний метод являв собою опрацювання корпусу грамот, літописів та іноземних анналів. Відповідно, його праці становили подальше накопичення чеських історичних пам'яток, з яких формувалася національний

історичний наратив [Pelcl, 1791].

У Пельцеля шлях від етнічності до національності постає як історичний процес, сформований на ґрунті ранніх чеських державотворчих традицій та ідеології чеської Реформації. Тому не випадково у своєму щоденнику 16 лютого 1781 р. він занотує: «Кожний чех, який читає чеські книги й знає історію своєї батьківщини, трохи є гуситом» [Pelcl, 1956, s. 36]. На думку Пельцеля, специфіка чеського народу виявлялася в його гуманізмі та прагненні до істини, що найповніше проявилися в постаті Гуса як носія релігійних і моральних ідеалів чеської громади. Таким чином, інтеграція гуситської традиції до чеської національної парадигми постає у Пельцеля як історично аргументований та ідеологічно вмотивований проект.

Упродовж епохи Просвітництва чеські будителі не лише репрезентували європейській науковій спільноті середньовічну історію Чеського королівства, а й сформували позитивний образ ранніх чеських політичних інститутів, заклавши ідеологічні підвалини модерної чеської нації на основі гуситської спадщини. У цьому контексті апеляція до гуситської традиції виконувала функцію історичного аргументу на користь самостійності чеського історичного розвитку та легітимності національного наративу.

Водночас у німецькій історіографії XIX ст. чеський і загальнослов'янський національні рухи сприймалися переважно як загроза імперському та германському культурному простору. У працях Генріх фон Трайчке, Теодор Моммзен, Константін Гефлер та Юліус Фіккер утвердилася концепція історичної вторинності слов'янських народів і критичне трактування гуситської традиції як деструктивного чинника європейського політичного та церковного порядку.

Початки такого бачення значною мірою були зумовлені попередньою традицією вивчення гуситського руху, що сформувалася ще у допросвітницький період. Майже до кінця XVIII ст. дослідження гуситства здійснювалися переважно неслов'янськими авторами, а самі чехи отримували знання про власну «національну епоху» з латиномовної та німецькомовної літератури. Зокрема, визначальний вплив мали праці Енеа Сильвіо Пікколліні – «Історія Чехії» (*Historia Bohemica*) [Eneae Silvii, 1998] та Й. Кохлеуса – «Історія гуситських творів» (*Historia Hussitarum*) [Cochlaeus, 1549], у яких гуситський рух інтерпретувався як прояв ересі, фанатизму та дестабілізації християнського порядку.

Таким чином, критичне ставлення німецької історіографії XIX ст. до гуситської традиції спиралося на вже усталену ранньомодерну інтерпретаційну модель, що закріплювала образ гуситства як негативного історичного явища та водночас обмежувала можливість його національно-позитивного переосмислення в межах чеського історичного наративу.

Саме ця критична позиція німецької історіографії зумовила формування контрдискурсу в межах чеського національного відродження. Характерною рисою їхніх історичних праць стало використання риторики культурно-політичного протиставлення чеського та німецького чинників, що зумовило переважно критичне ставлення до німецького впливу

на чеський історичний розвиток. При цьому, заради об'єктивності, варто визнати, що процес формування нової історичної конструкції відповідно до національного принципу вимагав від будителів активного й безкомпромісного захисту власних історичних символів, що досить часто призводило до міфологізації історичних сюжетів і перебільшення окремих фактів.

У європейській історіографії XVIII ст. сформувалася тенденція інтерпретації гуситства в межах протестантської традиції, що переносила акцент із чеського національного контексту на загальноєвропейський дискурс Реформації. У такій оптиці гуситський рух трактувався передусім як передвісник німецького протестантизму, що обмежувало можливості його національного переосмислення.

Рішучим опонентом цього підходу виступив Й. Добровський, для якого інтерпретація гуситської спадщини набула ідеологічно-політичного значення в контексті формування чеського національного наративу. У межах цієї парадигми гуситство розглядалося не як завершений історичний етап, а як нереалізований потенціал національного розвитку.

Формулюючи тезу про «паралізовану й ослаблену» чеську націю, Й. Добровський пов'язував її стан із поразкою 1618–1620 рр. та ліквідацією гуситської традиції, що, на його думку, сприяло німецькій експансії та культурній асиміляції [Dobrovský, 1818, s. 113]. У листі до В. Ф. Дуріха (1795) він надавав цим подіям морально-історичного змісту, зазначаючи, що чехи «отримали божий дар», тоді як німецькому царству «загрожують нещастя» [Снегирев, 1884, с. 62].

Унаслідок такого осмислення минулого Добровський намагався компенсувати ідеологічний вакуум національними образами, що сприяло формуванню нової інтерпретаційної моделі чеської історії. У його реконструкціях Гус постає не лише як релігійний реформатор, а передусім як символ протистояння чеської ідентичності домінантному німецькому простору. З одного боку, Гус репрезентується як «невинна жертва тиранії церковних ієрархів» [Dobrovský, 1786, s. 140], а з іншого – як головний захисник «гідності співвітчизників», що відкрив «нову епоху історії чеського народу» [Dobrovský, 1936, s. 123]. Отже, у концепції Добровського гуситська спадщина осмислювалася як втрачений історичний потенціал відновлення національної безперервності.

Показовою у цьому контексті є позиція К. І. Тама (1763 – 1816), який у праці «На захист чеської мови від злісних її кривдників» (1783), апелюючи до історичного минулого свого народу, пов'язував гуситську традицію з проблемою мовної деградації та культурного занепаду. Він писав: «Якби тепер ожили милі наші предки, якби воскресли магістр Ян Гус з Гусинця, Богуслав Лобковіц з Гасіштейна, Карел Жеротін, Ян Ходейовський, Даніель з Велеславина, Ян А. Коменський, Б. Бальбін та інші, то вони надзвичайно б засмутилися, якби побачили, що їх улюблена мова ... ганебно забута і принижена» [Chalupa, 1883, s. 184]. На цій підставі, гуситська традиція в будительському дискурсі інтерпретувалася як символ культурно-мовної автономії.

Подібне осмислення гуситської спадщини не обмежувалося позицією окремих авторів, а поступово оформилося в цілісну інтелектуальну доктрину чеського національного відродження. Розвиток цієї інтелектуальної доктрини у працях Ф. Пельцеля, А. Фойгта, Й. Добровського та К. І. Тама закріпив інтерпретацію гуситського руху як останнього вияву чеської середньовічної суб'єктності перед тривалим періодом занепаду. Важливим джерелом для реконструкції цих уявлень є епістолярна спадщина діячів національного відродження. Зокрема, подібні мотиви простежуються у листуванні П.-Й. Шафарика та В. Ганки, де поразка гуситської традиції інтерпретується як символ «рабського» становища слов'янського світу [Šafařík, 1841, арк. 19].

Водночас упродовж XIX ст. історіографічна інтерпретація гуситської спадщини поступово набула виразного мовно-культурного виміру. У цьому контексті гуситська традиція була переосмислена як основа історичної спадкоємності чеського народу, а мова – як головний носій цієї спадщини. Одним із перших таку концепцію сформулював Й. Юнгман (1773 – 1847), для якого чеська мова постала не лише засобом комунікації, а фундаментальним чинником духовного буття нації.

Звертаючись до гуситської доби як до «золотого віку» чеської культури, Юнгман розглядав її мовну традицію як історичний доказ здатності чеської мови виконувати функції мови літератури, науки й богослов'я. Саме тому відродження мови трактувалося ним як відновлення перерваної гуситською поразкою лінії національного розвитку. У своїх мовно-публіцистичних працях він наголошував, що мова є головною підвалиною національної єдності та водночас носієм історичної пам'яті, у якій гуситська спадщина посідала центральне місце [Jungmann, 1820, s. XXX]. Відповідно, у концепції Юнгмана гуситство постає як мовно-культурний символ чеської історичної суб'єктності та ідеологічна основа модерного національного відродження.

Це ідейне поєднання мовного націоналізму з гуситською спадщиною отримало подальше наукове осмислення у працях П.-Й. Шафарика (1795 – 1861), який інтегрував гуситський рух у наратив історії чеської та слов'янської літератури. У праці «Історія слов'янської мови та літератури за всіма нарідчями» він включає Гуса до корпусу чеської літератури гуситської доби як одного з її провідних представників. У розділі, присвяченому чеській літературі, Шафарик зазначає: «Серед письменників слід назвати Яна Гуса з Гусинця, професора в Празі та проповідника при Вифлеємській церкві (нар. 1373, †1415), який започаткував велику боротьбу чехів за релігійну та церковну свободу» [Šafařík, 1869, s. 323]. Таким чином, Гус постає не лише як богословський реформатор, а і як письменник і проповідник, чия діяльність, за оцінкою Шафарика, започаткувала масштабний рух чеського суспільства за релігійну й церковну свободу. Поряд із Гусом Шафарик називає його найближчого соратника Ієроніма Празького, підкреслюючи їхню спільність ідей та долі: «Ієронім Празький, його друг і соратник, діяв у тому самому дусі та поділив його долю» [Šafařík, 1869, s. 323–324].

У ширшому історико-літературному контексті гуситська доба трактується ним як самостійний етап розвитку чеської словесності: «Гуситський період становить окрему фазу в історії чеської літератури» [Šafařík, 1869, s. 324]. Отже, Шафарик уперше систематично включив гуситство до історії чеської літератури як визначальний етап національного культурного розвитку.

Ця концепція була розвинена у працях Ф. Палацького, що заклали підвалини модерної чеської історіографії. У праці «Історія чеського народу в Чехії та Моравії» гуситська доба постає як складова послідовної та цілісної історії чеського народу. Автор свідомо включає гуситство до ядра «середньовіччя» чеської історії, наголошуючи, що саме «з початком гуситства 1403 року (ці процеси) увійшли до публічного життя Чехії» [Palacký, 1848, s. 51]. На цій підставі, гуситська епоха інтерпретується як ключовий етап формування чеської національної ідентичності. В оцінці Палацького саме цей період став часом найвищої історичної активності чеського народу: «у цю добу наш народ досяг вершини своєї історичної значущості» [Palacký, 1848, s. 52]. У такому прочитанні гуситство постає як перший масштабний і самостійний виступ чеського народу на європейській історичній арені.

Ця історіософська концепція отримала персоніфікований вимір у трактуванні постаті Гуса. У листі до Слов'янського благодійного комітету Палацький називає його не лише «гідною постаттю та патріотом», а й «визначним європейським реформатором своєї епохи» [Палацький, 1870, с. 24]. У такий спосіб співвіднесення національної ідеї з діяльністю чеських історичних героїв – Я. Гуса та Я. Жіжки, стало ефективним механізмом конструювання символічного історичного наративу. У цьому контексті переосмислення Гуса як середньовічного реформатора і водночас символу національної свободи перетворилося на один із наріжних каменів модерної чеської ідентичності.

Наступний етап рецепції гуситської спадщини був пов'язаний із перенесенням історіографічної та мовно-культурної інтерпретації у сферу політичної публіцистики та суспільної мобілізації. Так, К. Гавлічек-Боровський (1821 – 1856). у статті «Mistr Jan Hus» свідомо відмовляється від суто конфесійної інтерпретації гуситської спадщини та пропонує принципово іншу перспективу її осмислення. Він підкреслює, що не має наміру входити у «розбір питання, чи заслужив (Гус) назву еретика» [Havlíček Borovský, 1850 – 1851], оскільки така постановка проблеми, на його думку, є методологічно редуційною. Гавлічек зауважує, що постать Гуса «досі надто однобічно розглядали з католицько-догматичного погляду», що звужує її історичне значення до площини церковної полеміки. Натомість він наполягає на необхідності іншої оптики інтерпретації, пропонуючи розглядати Гуса «з національного, політичного та літературного погляду» [Havlíček Borovský, 1850 – 1851]. Таким чином, національно-політична інтерпретація гуситства, запропонована Палацьким і Гавлічком-Боровським, створила передумови для переосмислення спадщини

Гуса не лише в мовно-культурному вимірі, а й у ширшому контексті загальноєвропейської політичної історії, вивівши гуситський рух за межі локального чеського досвіду в площину європейського історичного процесу.

У межах означеної інтерпретаційної парадигми мовна практика Яна Гуса розглядається як важливий чинник історико-культурних змін. За спостереженням В. В. Томека, мовний вибір Гуса мав не лише культурний, а й канонічно-релігійний вимір, оскільки відмова від латини у проповідницькій діяльності суперечила усталеним приписам середньовічної Церкви. У зв'язку з цим в енциклопедичній статті «Hus» дослідник зазначає, що «його твори є як чеськомовні, так і латиномовні» [Томек, 1860 – 1870]. При цьому Томек зазначає, що Гус «проповідував чеською мовою у Вифлеємській каплиці», що дає підстави інтерпретувати його мовну практику як відхід від нормативної моделі церковної комунікації.

Таким чином, мовна діяльність Гуса набуває значення не лише релігійного жесту, а й історичного чинника формування чеської культурної традиції. Автор енциклопедичної статті розглядає мовну діяльність Гуса як вихідний етап формування чеської писемної культури. Особливо наголошується на його спробах спростити читання чеських текстів шляхом упровадження спеціальних графічних знаків: «він запровадив особливі знаки (крапки й риски) для розрізнення звуків». У підсумку зазначається, що інтелектуальна спадщина Гуса «має велике значення для формування чеської писемної норми» [Томек,

1860 – 1870]. Отже, гуситська традиція інтерпретується як чинник мовно-культурної нормалізації та раннього національного самоусвідомлення.

Висновки. Гуситський рух у Богемії XV ст. слід розглядати не лише як конфесійне явище, а як форму ранньої етнорелігійної мобілізації, у межах якої релігійні символи, мова та історична пам'ять стали чинниками формування колективної ідентичності чеської спільноти. Центральний концепт гуситської ідеології – «Божа правда», еволюціонував від богословського принципу до маркера групової належності та інструмента політичної мобілізації. Поєднання релігійної ідеї з чеською мовною практикою та конкретним політико-територіальним простором сприяло сакралізації чеської спільноти як носія особливої історичної місії. Ця символічна модель була закріплена у хроніках і пісенній традиції та інтегрована в історичну пам'ять суспільства.

У XVIII – XIX ст. гуситська спадщина була переосмислена чеськими будителями як національний міф і включена до наративу історичної безперервності та культурної автономії. Постать Яна Гуса перетворилася з релігійного реформатора на символ мовної, культурної й політичної самостійності чеського народу. Отже, трансформація гуситської ідеології демонструє механізм переходу від середньовічної релігійної ідентичності до модерної національної, що підтверджує роль гуситського руху як фундаменту формування чеської національної ідентичності.

Список використаних джерел

- Agnew, H. L., 1993. *Origins of the Czech National Renaissance*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 350 p. Available at: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780822990529_A49442649/preview-9780822990529_A49442649.pdf (дата візиту: 10.01.2026).
- Čelakovský, J. (ed.), 1895. *Codex juris municipalis regni Bohemiae... Sbirka pramenů práva městského Království českého*, Prague: Tiskem knihtiskárny dra E. Grégra, Vol. II, 1335 p. Available at: <https://archive.org/details/sbrkapramenprva01kingoog> (дата візиту: 15.02.2026).
- Chalupa, F., 1883. Obrany jazyka a národnosti české, *Ruch*, 5, pp. 6–8, 20–24, 54–56, 70–71, 86–88, 119–121, 134–135, 147–150, 171–173, 182–184, 196–199. Available at: <https://kramerius5.nkp.cz/periodical/uuid:158eb360-6a01-11e0-9203-000d606f5dc6> (дата візиту: 08.01.2026).
- Cochlaeus, J., 1549. *Historiae Hussitarum libri duodecim*. Mainz: ex officina Francisci Behem, 599 p. Available at: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=ucm.5316861447&seq=6> (дата візиту: 10.02.2026).
- Čtyři artikuly pražské, 1420. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Čtyři_artikuly_pražské (дата візиту: 18.01.2026).
- Dobrovský, J., 1786. *Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren*. Vol. 1, Prague: von Schönfeldische Buchhandlung, 182 p. Available at: <https://books.google.com.ua/books?id=d4BcAAAACAAJ> (дата візиту: 17.02.2026).
- Dobrovský, J., 1818. *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur*, Prague: G. Haase, 408 p. Available at: <https://dn790008.ca.archive.org/0/items/geschichtederbh00dobr/geschichtederbh00dobr.pdf> (дата візиту: 10.02.2026).
- Dobrovský, J., 1936. *Dějiny české řeči a literatury v redakcích z roku 1791, 1792 a 1818* / ed. B. Jedlička. Prague: Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského; Melantrich, VIII + 508 p. Available at: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/view/uuid:78e7f632-c4a7-424a-9136-a6cdb0c9417a> (дата візиту: 12.01.2026).
- Eneae Silvii Piccolomini, 1998. *Historia Bohemica = Historie česká* / eds. D. Martínková, A. Hadravová, J. Matl; foreword by F. Šmahel, Prague: Koniasch Latin Press, CVI + 278 p. Available at: <https://www.scribd.com/document/998775569/Historia-Bohemica> (дата візиту: 23.01.2026).
- Havlíček Borovský, K., 1850–1851. Mistr Jan Hus, *Slovan*. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Články_ze_Slovana/Mistr_Jan_Hus (дата візиту: 25.02.2026).
- Heymann, F. G., 1969. Bohemian towns in the later Middle Ages, Princeton: Princeton University Press, pp. 326–346. Available at: <https://www.medievalists.net/files/09012326.pdf> (дата візиту: 10.01.2026).
- Horníčková, K., 2009. *Church treasure in late medieval Bohemia* (Doctoral thesis), Budapest: Central European University, 288 p. Available at: <https://www.etd.ceu.edu/2009/mphhok01.pdf> (дата візиту: 22.01.2026).
- Hus, J., 1405. Neznámé šlechtičně. *List český*, Listy dvou Janů / eds. A. Císařová-Kolářová, J. Daněk, Prague: Národní klenotnice, 1949, pp. 9–10, 199 p. Available at: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/949> (дата візиту: 23.01.2026).
- Hus, J., 1415. Všem věrným Čechům, *List český*. In: Listy dvou Janů / eds. A. Císařová-Kolářová, J. Daněk, Prague: Národní klenotnice, 1949, 199 p. Available at: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/949> (дата візиту: 22.01.2026).

- Hus, J., 1857. *Orthographia Bohemica* (in Latin) / ed. A. V. Šembera, Vienna: Typis Leopoldi Sommer, 47 p. Available at: https://books.google.com.ua/books?id=oO49AAAAAYAAJ&pg=PA2&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата візиту: 13.01.2026).
- Jungmann, J., 1820. *Slovesnost aneb sbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*, Prague: Iosefy Fetterlové z Wildenbrunu, 447 p. Available at: <https://archive.org/details/slovesnostanebz00junggoog> (дата візиту: 11.01.2026).
- Jungmann, J., 1846. List Bodjanskému (25 June 1846). Archive of the Institute of Literature, NAS of Ukraine, f. 99, file 79, no. 116, pp. 117–119.
- Ktož jsú boží bojovníci, n.d. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Ktož_jsú_boží_bojovníci (дата візиту: 09.01.2026).
- Laurentius de Březová, 1893. *Historia Hussitica*, Emler, J. (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum*, Prague, Vol. V, VI + 559 p. Available at: <https://books.google.com/books?id=0IZFAAAAAAYAAJ> (дата візиту: 13.01.2026).
- Macek, J., 1952. *Husitské revoluční hnutí*, Prague: Academia, 248 p. Available at: <https://archive.org/details/husitskrevolunhn0000mace> (дата візиту: 13.01.2026).
- Palacký, F., 1848. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Vol. III, Prague, 542 p. Available at: <https://books.google.mv/books?id=gK0AAAAAcAAJ> (дата візиту: 25.01.2026).
- Pelcl, F. M., 1956. *Paměti, korespondence, dokumenty*. 2nd ed., Prague: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 166 p.
- Pelcl, F., 1791. *Nowá kronyka česká: w kterej přjběhu obywatelůw země české od počátku až do nynějších časů (do leta 1378)*. Vol. I, Prague: c. k. normální škola, 477 p. Available at: <https://archive.org/details/nowkronykaceskw01pelcgoog> (дата візиту: 15.01.2026).
- Šafařík, P. J., 1841. List Bodjanskému. Archive of the Institute of Literature, NAS of Ukraine, f. 99, op. 114, p. 19.
- Šafařík, P. J., 1869. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Prague, 527 p. Available at: <https://archive.org/details/geschichtedersl02afgoog> (дата візиту: 19.01.2026).
- Tomek, V. V., 1863. Hus. In: Rieger, F. L. (ed.), *Slovnik naučný: F – Chyžice*, Prague: Kober, Vol. 3, pp. 983–988. Available at: <https://books.google.com.ua/books?id=4NJNCsOQ3wcC> (дата візиту: 20.01.2026).
- Vavřínc z Březové, n.d. *Husitská kronika (1419 – 1420)*. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Husitská_kronika (дата візиту: 22.01.2026).
- Výpovědi z Konstanz, 2006. *Česká literatura ve svědectvích Koncilu kostnického 1414 – 1418*, Prague: UK FF, pp. 202–203.
- Žižka z Trocnova, J., n.d. List Prachatickým. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/List_Prachatickým (дата візиту: 15.01.2026).
- Žižkův vojenský řád, n.d. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Žižkův_vojenský_řád (дата візиту: 10.02.2026).
- Бортнікова, А., 2025. Гуситський рух у Чехії: сучасні напрями досліджень, *Літопис Волині*, 33, с. 139–143. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.23> (дата візиту: 19.02.2026).
- Босак, В., 2019. Чашництво і рух Чеських братів як форми руху за оновлення Церкви. Available at: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2019/11/29/> (дата візиту: 05.02.2026).
- Волошин, Т. І., 2011. Особливості розвитку реформаційних течій в землях Корони чеської на початку XVI ст., *Історичний архів*, 7, с. 20–23. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lans_2011_7_4 (дата візиту: 08.02.2026).
- Звягіна, О. М., 2014. Ягеллони та Габсбурги: боротьба за імператорську корону (1519 р.), *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 39, с. 197–203. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_39_39 (дата візиту: 10.02.2026).
- Ліхтей, І. М., 2021. Життя й діяльність Яна Гуса та його послідовників у науковому доробку відомого чеського медієвіста Вацлава Новотного, *Славістична збірка*. Київ: НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 6, с. 18–36. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6382683>.
- Любашенко, В. І., 2012. Чеська Реформація і православ'я: сторінки з історії київської митрополії: проблеми взаємин у XV–XVI ст., *Проблеми слов'янознавства*, 61, с. 23–31. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ps_2012_61_4 (дата візиту: 16.01.2026).
- Любашенко, В. І., 2017. Образ Яна Гуса у богословському дискурсі: сучасний погляд, *Проблеми слов'янознавства*, 66, с. 54–68. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ps_2017_66_6 (дата візиту: 17.02.2026).
- Палацкий, Ф., 1870. Письмо в Санкт-Петербургский Славянский Благотворительный Комитет от 24 августа 1869 г., *Журнал Министерства народного просвещения*, CLI(10), с. 23–26.
- Погодин, М. П., 1840. Записка про австрійських слов'ян за результатами спостереження під час закордонної подорожі 1839 р. Архів Інституту рукопису НБУВ НАН України, ф. II, од. зб. 3217, 312 арк.
- Потапенко, Р., Лукашевич, О., 2024. Гуситський рух в Чехії, *Український літопис*, 4, с. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2024-4-105-110>.
- Прудивус, С. В., 2019. Історіографія гуситського руху: сучасний стан досліджень, *Наукові записки*. Available at: <https://kuprienko.info/prudivus-s-v-istoriografiya-gusits-kogo-ruhu> (дата візиту: 10.02.2026).
- Сміт, Е. Д., 2004. *Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія* / пер. з англ, Київ: «К.І.С.», 170 с. Available at: <http://litopys.org.ua/smith/smt.htm> (дата візиту: 26.01.2026).
- Снегирев, И. А., 1884. *Иосиф Добровский, его жизнь, учёно-литературные труды и заслуги для славяноведения*. 2-е изд., Казань: Типография Императорского университета, 366 с.

References

- Agnew H. L., 1993. *Origins of the Czech National Renaissance*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press., 350 p. Available at: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780822990529_A49442649/preview-9780822990529_A49442649.pdf (accessed: 10.01.2026). (in English).
- Bortnikova, A., 2025. Husytskyi rukh u Chekhii: suchasni napriamy doslidzhen [The Hussite Movement in the Czech Republic: Current Research Trends], *Litopys Volyni*, № 33, p. 139–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.23> (in Ukrainian).
- Bosak, V., 2019. Chashnytstvo i rukh Cheskykh bratřiv yak formy rukhu za onovlennia Tserkvy [Chastity and the Czech Brethren Movement as Forms of the Movement for the Renewal of the Church]. Available at: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2019/11/29/> (accessed: 05.02.2026). (in Ukrainian).
- Čelakovský J. (ed.), 1895. *Codex juris municipalis regni Bohemiae... Sběrka pramenů práva městského Království českého*, Prague: Tiskem knihtiskárny dra E. Grégra, Vol. II. 1335 p. Available at: <https://archive.org/details/sbrkapramenprva01kingoog> (accessed: 15.02.2026). (in Czech).

Chalupa, F., 1883. Obrany jazyka a národnosti české, *Ruch*, № 5, p. 6–8, 20–24, 54–56, 70–71, 86–88, 119–121, 134–135, 147–150, 171–173, 182–184, 196–199. Available at: <https://kramerius5.nkp.cz/periodical/uid:158eb360-6a01-11e0-9203-000d606f5dc6> (accessed: 08.01.2026). (in Czech).

Cochlaeus, J., 1549. *Historiae Hussitarum libri duodecim*. Mainz: ex officina Francisci Behem, 599 p. Available at: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=ucm.5316861447&seq=6> (accessed: 10.02.2026). (in Latin).

Čtyři artikuly pražské, 1420. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Čtyři_artikuly_pražské (accessed: 18.01.2026). (in Czech).

Dobrovský, J., 1786. *Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren*. Vol. 1. Prague: von Schönfeldische Buchhandlung, 182 p. Available at: <https://books.google.com.ua/books?id=d4BcAAAAcAAJ> (accessed: 17.02.2026). (in German).

Dobrovský, J., 1818. *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur*, Prague: G. Haase, 408 p. Available at: <https://dn790008.ca.archive.org/0/items/geschichtederbh00dobr/geschichtederbh00dobr.pdf> (accessed: 10.02.2026). (in German).

Dobrovský, J., 1936. *Dějiny české řeči a literatury v redakcích z roku 1791, 1792 a 1818* / ed. B. Jedlička, Prague: Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského; Melantrich, VIII + 508 p. Available at: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/view/uid:78e7f632-c4a7-424a-9136-a6cdb0c9417a> (accessed: 12.01.2026). (in Czech).

Eneae Silvii Piccolomini, 1998. *Historia Bohemica = Historie česká* / eds. D. Martínková, A. Hadravová, J. Matl; foreword by F. Šmahel. Prague: Koniasch Latin Press, CVI + 278 p. Available at: <https://www.scribd.com/document/998775569/Historia-Bohemica> (accessed: 23.01.2026). (in Latin).

Havlíček Borovský, K., 1850–1851. Mistr Jan Hus, *Slovan*. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Články_ze_Slovana/Mistr_Jan_Hus (accessed: 25.02.2026). (in Czech).

Heymann, F. G., 1969. Bohemian towns in the later Middle Ages, Princeton: Princeton University Press, p. 326–346. Available at: <https://www.medievalists.net/files/09012326.pdf> (accessed: 10.01.2026). (in English).

Horníčková, K., 2009. *Church treasure in late medieval Bohemia* (Doctoral thesis), Budapest: Central European University, 288 p. Available at: <https://www.etd.ceu.edu/2009/mphhok01.pdf> (accessed: 22.01.2026). (in English).

Hus, J., 1405. Neznámé šlechtičně, *List český*, Listy dvou Janů / eds. A. Císařová-Kolářová, J. Daněk, Prague: Národní klenotnice, 1949, pp. 9–10, 199 p. Available at: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/949> (accessed: 13.01.2026). (in Czech).

Hus, J., 1857. *Orthographia Bohemica* / ed. A. V. Šembera. Vienna: Typis Leopoldi Sommer, 47 p. Available at: https://books.google.com.ua/books?id=oO49AAAAyAAJ&pg=PA2&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (in Latin).

Jungmann, J. List Bodjanskému (25 June 1846). Archive of the Institute of Literature, NAS of Ukraine, f. 99, file 79, no. 116, p. 117–119. (in Czech).

Jungmann, J., 1820. *Slovesnost aneb sbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*, Prague: Iosefy Fetterlové z Wildenbrunu, 447 p. Available at: <https://archive.org/details/slovesnostanebz00junggoog> (accessed: 11.01.2026). (in Czech).

Ktož jsú boží bojovníci. n.d. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Ktož_jsú_boží_bojovníci (accessed: 09.01.2026). (in Czech).

Laurentius de Březová, 1893. *Historia Hussitica*, Emler, J. (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*, Prague, Vol. V. VI + 559 p. Available at: <https://books.google.com/books?id=0lZFAAAAyAAJ> (accessed: 13.01.2026). (in Latin).

Likhitei, I. M., 2021. Zhyttia y diialnist Yana Husa ta yoho poslidovnykiv u naukovomu dorobku vidomoho cheskooho mediievista Vatslava Novotnoho [The Life and Work of Jan Hus and His Followers in the Scientific Achievements of the Famous Czech Medievalist Vaclav Novotny], *Slavistychna zbirka*. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut ukraïnskoi arkheohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho, № 6, p. 18–36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6382683>. (in Ukrainian).

Liubashchenko, V. I., 2012. Cheska Reformatsiia i pravoslavia: storinky z istorii kyivskoi mytropolii: problemy vzaiemyn u XV – XVI st. [Czech Reform Movement and Eastern Orthodox: Page from the History of the Kievan Metropolis], *Problemy slovianoznavstva*, № 61, p. 23–31. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ps_2012_61_4 (accessed: 16.01.2026). (in Ukrainian).

Liubashchenko, V. I., 2017. Obraz Yana Husa u bohoslavskomu dyskursi: suchasnyi pohliad [The Person of Jan Hus in Theological Discourse: A Modern View], *Problemy slovianoznavstva*, № 66, p. 54–68. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ps_2017_66_6 (accessed: 17.02.2026). (in Ukrainian).

Macek, J., 1952. *Husitské revoluční hnutí*, Prague: Academia, 248 p. Available at: <https://archive.org/details/husitskrevolunhn000mace> (accessed: 13.01.2026). (in Czech).

Palacký, F., 1848. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Vol. III, Prague, 542 p. Available at: <https://books.google.mv/books?id=gK0AAAAcAAJ> (accessed: 25.01.2026). (in Czech).

Palacký, F., 1870. Pismo v Sankt-Peterburgskii Slavianskii Blagotvoritelnyi Komitet ot 24 avgusta 1869 g. [Letter to the St. Petersburg Slavic Benevolent Committee dated 24 August 1869], *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya*, Part CLI, № 10, p. 23–26. (in Russian).

Pelcl, F., 1791. *Nowá kronyka česká: w kteréň přjběhy obyvatelůw země české od počátku až do nynějšich časů (do leta 1378)*. Vol. I, Prague: c. k. normální škola, 477 p. Available at: <https://archive.org/details/nowkronykaceskw01pelcgoog> (accessed: 15.01.2026). (in Czech).

Pelcl, F., 1956. *Paměti, korespondence, dokumenty*. 2nd ed., Prague: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 166 p. (in Czech).

Pogodin, M. P., 1840. Zapyska pro avstriiskyykh slov'ian za rezultatamy sposterezhennia pid chas zakordonnoi podorozhi 1839 r. [Note on Austrian Slavs based on observations during the foreign trip of 1839]. Archive of the Institute of Manuscripts of VNLU, f. II, spr. 3217, 312 ark. (in Russian).

Potapenko R., Lukashyevych, O., 2024. Husytskyi rukh v Chekhii. [The Hussite Movement in the Czech Republic], *Ukrainskyi litopys..* No. 4. P. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2024-4-105-110> (in Ukrainian).

Prudyvus, S. V., 2019. Istoriohrafiiia husytskoho rukhu: suchasnyi stan doslidzhen [Historiography of the Hussite movement], *Naukovi zapysky*. Available at: <https://kuprienko.info/prudivus-s-v-istoriografiya-gusits-kogo-ruhu> (accessed: 10.02.2026). (in Ukrainian).

Šafárik, P. J. List Bodjanskému. Archive of the Institute of Literature, NAS of Ukraine, f. 99, op. 114, p. 19. (in Czech).

Šafárik, P. J., 1869. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Prague, 527 p. Available at: <https://archive.org/details/geschichtedersl02afgoog> (accessed: 19.01.2026). (in German).

Smith, A. D., 2004. Natsionalizm: Teoriia, ideolohiia, istoriia [Nationalism: Theory, Ideology, History], Kyiv: K.I.S., 170 p. Available at: <http://litopys.org.ua/smith/smt.htm> (accessed: 26.01.2026). (in Ukrainian).

Snegirev, I. A., 1884. *Iosif Dobrovskii, ego zhizn, ucheno-literaturnye trudy i zaslugi dlia slavianovedeniia* [Joseph Dobrovsky, his life, scholarly and literary works, and contributions to Slavic studies]. 2nd ed., Kazan: Tipografiia Imperatorskogo universiteta, 366 p. (in Russian).

Tomek, V. V., 1863. Hus. In: Rieger F. L. (ed.). *Slovník naučný: F – Chyžice*, Prague: Kober, Vol. 3, p. 983–988. Available at: <https://books.google.com.ua/books?id=4NJNCsOQ3weC> (accessed: 20.01.2026). (in Czech).

Vavřinec z Březové. *Husitská kronika (1419 – 1420)*. n.d. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Husitská_kronika (accessed: 22.01.2026). (in Czech).

Voloshyn, T. I., 2011. Osoblyvosti rozvytku reformatyinykh tekhii v zemliakh Korony cheskoï na pochatku XVI st. [Peculiarities of the development of Reformation movements in the lands of the Bohemian Crown at the beginning of the 16th century], *Istorychnyi arkhiv*, № 7, p. 20–23. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2011_7_4 (accessed: 08.02.2026). (in Ukrainian).

Všem věrným Čechům, 1415. List český, Listy dvou Janů / eds. A. Císařová-Kolářová, J. Daněk, Prague: Národní klenotnice, 1949, pp. 171–173, 199 p. Available at: <https://nlp.fi.muni.cz/projekty/ahisto/portal/book/949>. (in Czech).

Výpovědi z Konstanz, 2006. Česká literatura ve svědectvích Koncilu kostnického 1414 – 1418, Prague: UK FF., p. 202–203. (in Czech).

Žižka z Trocnova J. List Prachatickým. n.d. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/List_Prachatickým (accessed: 15.01.2026). (in Czech).

Žižkův vojenský řád. n.d. Available at: https://cs.wikisource.org/wiki/Žižkův_vojenský_řád (accessed: 10.02.2026). (in Czech).

Zviahina, O. M., 2014. Yahellony ta Habsburhy: borotba za impersku koronu (1519 r.) [Jagiellonian and Habsburgs: struggle for the imperial crown (1519)], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, № 39, p. 197–203. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_39_39 (accessed: 10.02.2026). (in Ukrainian).

Yevhenii Bevziuk

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor Department of International Studies and Social Communications, Faculty of History and International Relations, SHEI «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

NATIONAL INTERPRETATION OF THE HUSSITE MOVEMENT: FROM MEDIEVAL RELIGIOUS IDEOLOGY TO MODERN CZECH IDENTITY

This article analyzes the transformation of the Hussite movement from a medieval religious ideology into a component of modern Czech national identity. Hussitism is interpreted not only as a confessional phenomenon of the fifteenth century, but also as a form of ethno-religious mobilization in which religious symbols, language, and historical memory became factors in the formation of collective self-consciousness. The methodological framework of the study is based on the ethnosymbolist approach, which makes it possible to examine the Hussite movement as a combination of confessional reform with the sacralization of historical experience and the symbolic affirmation of the Czech community as the bearer of «God's Truth». The evolution of the concept of «God's Truth» is analyzed from a moral-theological principle in the teaching of Jan Hus to an institutionalized marker of collective identity in programmatic and chronicle texts of the fifteenth century. It is shown that the linkage of religious ideas with the politico-territorial space of the Kingdom of Bohemia contributed to the politicization of religious discourse and to the formation of a boundary between «us» and «others». Special emphasis is placed on the role of the linguistic factor in Hussite ideology: the use of the Czech language in sermons and theological texts appears as a conscious ideological choice and as a mechanism of cultural and social self-identification. It is demonstrated that the linguistic program of the Hussite movement shaped a stable model of language-religious identity that became embedded in the historical memory of Czech society. The reception of the Hussite legacy during the Czech National Revival of the eighteenth and nineteenth centuries is examined, showing that revivalist intellectuals (F. Pelcl, J. Dobrovský, J. Jungmann, P. J. Šafařík, and F. Palacký) integrated the Hussite tradition into the national historical narrative as a symbol of historical continuity, linguistic and cultural autonomy, and the spiritual subjectivity of the Czech people. In this context, the figure of Jan Hus was reinterpreted as a national hero and a representative of the ideals of freedom of faith, language, and culture. It is concluded that the transformation of Hussite ideology reflects a broader mechanism of transition from medieval religious identity to modern national identity through the sacralization of historical experience, the politicization of symbols, and the linguistic factor. The Hussite movement thus became a crucial factor in the formation of Czech national identity and an illustrative case of interaction between religious and national narratives in European history.

Keywords: *Hussite movement, Jan Hus, «God's Truth», ethnosymbolism, national identity, Czech National Revival, historical memory, religious ideology, linguistic factor, nation-building, education, university, Europe, Slavs, empire, politics.*

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що не має конфлікту інтересів щодо даного дослідження, включаючи фінансовий, особистий, авторський або будь-який інший, який міг би вплинути на дослідження, а також на результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження було проведено без фінансової підтримки.

Доступність даних

Усі дані доступні в цифровій або графічній формі в основному тексті рукопису.

Використання штучного інтелекту

Автор підтверджує, що при створенні даної роботи він не використовував технології штучного інтелекту.

Статус статті:

Отримано: 13.02.2026 Прийнято: 23.03.2026 Опубліковано: 15.05.2026

Creative Commons Attribution NonCommercial ShareAlike License (CC BY-NC-SA 4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)